

Tilburg University

Vrijheid geef je door, wederkerigheid

Hirsch Ballin, E.M.H.

Published in:
Nationaal Comité Magazine

Publication date:
2014

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Hirsch Ballin, E. M. H. (2014). Vrijheid geef je door, wederkerigheid. *Nationaal Comité Magazine*, 14(1), 40-41.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Vrijheid geef je door, WEDERKERIGHEID

Vorig jaar werd de wederkerigheid van vrijheid onder de aandacht gebracht door 5 mei-lezer Ernst Hirsch Ballin, hoogleraar Nederlands en Europees constitutioneel recht in Tilburg en hoogleraar Rechten van de mens aan de Universiteit van Amsterdam. Hieronder volgt een verdiepende tekst van zijn hand.

door Ernst Hirsch Ballin | illustratie Tjeerd Royaards

Wie uitgesloten wordt, is niet vrij

Vrijheid is meer dan bewegingsvrijheid. Wie opgesloten wordt, verliest zijn vrijheid; daarom zijn we solidair met mensen die door een repressief regime zonder reden worden opgesloten. Ook als mensen worden uitgesloten, tast dit hun vrijheid aan. Als je wordt uitgesloten omdat je anders bent, schendt dat de vrijheid om jezelf te zijn, met jouw eigenschappen en overtuigingen.

Jezelf kunnen zijn: dat is vrijheid. Ongemerkt kan die vrijheid onder druk worden gezet. Vaak wordt van mensen geëist dat ze zich aanpassen aan een meerderheid. Als ze zich niet aanpassen, worden ze uitgesloten. Ze komen niet aan werk, mogen niet laten zien wie ze zijn, wat ze geloven of voor anderen voelen. De vrije samenleving gaat aan hen voorbij.

Wederkerigheid

Dat mensen elkaar respecteren is dan ook een belangrijk kenmerk van een vrije samenleving. Mensen moeten elkaar over en weer zien staan. Dit is de betekenis van de wederkerigheid, waarop het eerste artikel van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens doelt. Anderen zien staan betekent niet dat je iedereen ook sympathiek vindt. Mensen zijn nu eenmaal verschillend. Sommige mensen gedragen zich zo onuitstaanbaar dat je ze liever niet meer tegenkomt. Maar als iemand al van tevoren denkt dat een ander niet deugt omdat hij tot de verkeerde groep hoort, is er iets mis.

Mensen hebben meer gemeen dan we soms denken: bijna ons hele DNA, de aardbol waarop we leven, en in onze tijd ook al die informatie die op het wereldwijde web te vinden is. Mensen zijn op elkaar aangewezen. Iedere samenleving waarin mensen iets willen opbouwen, begint ermee dat we elkaar accepteren. Aan deze fundamentele wederkerigheid mag nooit worden getornd. Ontmoetingen tussen mensen met verschillende ideeën zijn vaak een bron van creativiteit en ondernemerschap. Wanneer iemand zich misdraagt, moet je zijn gedrag afwijzen, maar die ander blijft een mens. De straf, behandeling of opvoeding moet erop gericht zijn de verbroken band met de samenleving te herstellen.

Rechten van de mens

De bescherming van de rechten van de mens is gebaseerd op wederkerig respect. Geen groep mag meer rechten opeisen dan een andere. Gelijke bescherming is een hoeksteen van de rechtsstaat. Als het bijvoorbeeld gaat om de vrijheid van meningsuiting of de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, kan het recht van de één niet worden gerealiseerd zonder een gelijk recht voor de ander die misschien fundamenteel verschillende opvattingen heeft. Vrijheid is ondeelbaar. Mensen die opkwamen tegen de schending van mensenrechten van anderen, hebben aan de wieg gestaan van een rechtvaardiger samenleving. Een man uit het verzet, zoals van Heuven Goedhart, nam na de Tweede Wereldoorlog het voortouw bij de internationale bescherming van vluchtelingen. Wie zich door het principe van wederkerigheid laat leiden, zoekt naar mogelijkheden om achtergestelde en uitgesloten groepen en individuen bescherming te bieden. Vergroting van hun weerbaarheid, vervolging van plegers van genocide en hulp aan mensen in nood zijn een paar van de manieren waarop dat kan worden gedaan.

Onverschilligheid

Vooroordelen over bevolkingsgroepen kunnen leiden tot minachting en het ontlopen van de ander. Uitsluiting begint vaak klein, zonder dat mensen er lang over nadenken. Jaren later verhaalde een joods meisje dat dankzij het Kindertransport naar Engeland nog aan de Holocaust was ontkomen, wat er gebeurde nadat in Duitsland de nazi's aan de macht waren gekomen: stap voor stap werden joodse burgers geïsoleerd, terwijl veel mensen om hen heen onverschillig toekeken. Eerst moesten joodse kinderen naar een andere school en een ster dragen; niet lang daarna wilde het vriendinnetje van haar vroegere school niet eens meer terugzwaaien als ze elkaar op straat tegenkwamen. Toen al was de wederkerigheid van de samenleving verbroken. Een vorm van uitsluiting die de weg effende voor de Holocaust.

De genocide in Rwanda was voorafgegaan door een hersenspoeling via de radio, die de minderheidsgroep van de Tutsi's kakkerlakken

Vieren

noemde. Toen al werden degenen die later het slachtoffer werden, uitgesloten van de wederkerige erkenning als medemensen. Daarom is het belangrijk dat mensen waakzaam zijn voor sluipenderwijs groeiende discriminatie. Een stevig debat kan helpen de lucht te klaren, maar daarna moeten we wel met elkaar verder.

Een samenleving gebouwd op respect

Om respectvol met elkaar om te gaan in een gelijkwaardige samenleving, is het belangrijk waakzaam te zijn voor discriminatie en uitsluiting. Om die reden moet juist als het gaat over de identiteit van mensen (herkomst, sekse en seksuele geaardheid of overtuigingen) respect de boventoon voeren. Het recht kan dat niet afdwingen.

Respect moet voortkomen uit de manier waarop mensen elkaar benaderen. Mensen hebben - zoals gezegd - veel gemeen, en juist daarom geven verschillende ideeën en interesses kleur aan de samenleving. Echter, niet onvoorwaardelijk. Die verschillen mogen niet worden opgeblazen tot gevoelens van superioriteit. Hoe sterk iemands overtuiging ook is, niets geeft hem het recht die aan anderen op te leggen of daarom anderen aan de kant te drukken.

Wederkerige erkenning van mensen in hun eigenheid legt de basis voor democratisch burgerschap. Burgers hebben rechten en plichten ten opzichte van elkaar op voet van gelijkheid. Alleen op die basis kan een vitale democratie worden gebouwd. Besluiten worden in een democratie bij meerderheid van stemmen genomen. Toch betekent het niet dat de meerderheid alles voor het zeggen heeft. Grondrechten beschermen de minderheid, speciaal degenen die niet gemakkelijk voor zichzelf opkomen. De wederkerigheid van rechten en plichten wordt verzekerd doordat voor allen dezelfde regels gelden.

Een staat en al helemaal de Europese Unie (met 28 lidstaten) is veel te groot om te mogen verwachten dat iedereen zich persoonlijk solidair toont met anderen. Om die reden hebben rechtsregels (die iedereen gelijk behandelen) zo'n belangrijke plaats gekregen bij de oprichting van de Europese Gemeenschappen (tegenwoordig: de Europese Unie). Als die rechtsregels ontbreken of te gemakkelijk worden vervangen door onderhandelingen tussen regeringsleiders,

'Wie zich door het principe van wederkerigheid laat leiden, zoekt naar mogelijkheden om achtergestelde en uitgesloten groepen en individuen bescherming te bieden'

tast dat op den duur de wederkerigheid van rechten en verplichtingen aan, en daarmee ook democratie en rechtsstaat zelf.

Herdenken en vooruitzien

4 En 5 mei zijn de jaarlijkse momenten om stil te staan bij de slachtoffers van oorlog en vervolging en om de vrijheid te vieren. De agressie van nazi-Duitsland en Japan tegen buurlanden en personen die als minderwaardig werden gezien, ontstond niet uit het niets. Er waren jaren aan voorafgegaan waarin de bevolking rijp werd gemaakt voor een verkeerde strijd. Er waren daar en in de buurlanden heel wat mensen die het kwaad wel zagen, maar dachten dat het voorbij zou

gaan. Het geweld richtte zich nog niet tegen henzelf, en dus bleven ze er 'neutraal' tegenover staan. Als het besef van wederkerigheid in recht en samenleving groter was geweest, waren ze misschien wel in actie gekomen.

De jaarlijkse viering van de Bevrijding laat de andere kant zien. Door schade en schande wijs geworden moest Nederland de sociale cohesie herstellen. Verantwoordelijk politiek leiderschap manifesteerde zich van toen af door samenwerking van democratische krachten voorop te stellen. Burgers hebben rechten en plichten ten opzichte van elkaar op voet van gelijkheid. Alleen op die basis kan een vitale democratie bestaan. Niemand mag wegens wat hem of haar eigen is, worden uitgesloten van het maatschappelijk leven. Iedere Nederlander - ongeacht overtuiging, herkomst of seksuele identiteit - kan elk openbaar ambt vervullen. De grondwet brengt dit in de eerste artikelen tot uitdrukking.

Vrijheid staat of valt bij de ruimte die we elkaar bieden. Mensen zijn op elkaar aangewezen. Vrijheid is meer dan elkaar met rust laten, iets anders dan je gang gaan alsof er geen ander mens is. Vrijheid kan alleen bestaan op basis van wederkerigheid.